

A 48-56-OS ZONGORA (A KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL)

Csángómegegyezés

Ez az év is jól kezdődött. A tavalyi, „rendes polgári influenza” középfülgyulladás és a dobtörtyű felszúrásával zárult. Zeneszerzőnél nem tréfa. 1919. januárjában B. torokgyulladást kapott. Bár nem kért.

A hosszú, néma éveket követő március 23-i koncertje elmaradt. Nem derülhetett ki, hogy B.-nek már nem, a publikumnak még nem tetszenek a művek.

21-én ugyanis kikiáltották a tanácskommünt. Ennél jobb ötlet nem akadt, hogy darabokra szakítsák Nagy Magyarországot, elveszítve területének kétharmadát.

A csehek elfoglalták a Felvidéket, és ezzel a Mamát Pozsonyban – a levélkapcsolat megszakadt. Az oláhok Erdélyt özönlötték el, a szerbek Délvidéket s B. szülőfaluját is. Bár arra az oláhok is igényt tartottak. B. azt írta román barátjának, Busitia Jánosnak: Mi lesz a román-magyar barátsággal? Tényleg, mi lett vele? Láttá azóta valaki?

B. arra fordította erejét, hogy megmentse a rekvirálás alól négyesobás, rákoshegyi házukat. Kapott is mentesítő okiratot egykori, pökhendi tanítványától, a véreskezű népbiztostól, Lukács György elvtárától. De közben egy zajos tót parasztesalád foglalta el a melléképületet, ahol B.

nyaranta dolgozott. Adj a tótnak szálást, kiver a házadból. B.-ék értékesnek vélt dolgaitak kezdtek apránként Pestre szállítani.

Közben B.-nek a kijárási tilalom és az állandó igazoltatás miatt papírt kellett szereznie. Kunfi, a volt villanyszerelő, népbiztos adott neki. A papíron

Kilenc évnek kellett eltelnie, míg Bartók újra a közömbös koncertközönség elé léphetett.

az állt, hogy „Bartók Béla a fenti népbiztosság hivatalnok”. Ez nem volt igaz, viszont hatott.

Az ifjabb Béla azt írta a Bécsen át a nagyanyjához eljuttatott levelében:

„Mi mind jól vagyunk. Apuka és Anyuka nagyon vigák. (Nem diktálták ezt a levelet?) Sok lisztünk van és nagyon jó kenyeret eszünk, 48 tojá-

sunk és sok fánk van, 13 csirkénk, 3 karácsonyra tojni fog.”

És akkor még a B. hűgától érkezett vágott disznóról nem is szóltunk.

Közben készült „A csodálatos mandarin” partitúrája. Lengyel Menyhért pantomimjének szövege 17-ben jelent meg a Nyugatban. Bartók, mint a feleségről való rokonok helyesen megállapították: nem csinált semmit, csak ült az asztalánál, és komponált. Micsoda férj az ilyen!

Egy interjúban B., aki a zenei diktatúra tagja lett, elmondott valamit a terveikről.

„A népiszkolákban 3 éven át kötelező énekközpontnak kellene lenni, amely felölelné a lapról éneklés, az egyszerű dallamok lekövetésének tanítását is.”

A pantomimról így szólt:

„Közben Lengyel Menyhért egy darabját zenésítem, amelynek a címe: A csodálatos mandarin. És hallgassa csak, milyen csodálatosan szép a tartalma. Egy apacstanyán három apacs kényszerít egy szép fiatal lányt, hogy csábítson fel férfiakat magához, akiket ő az tán kirabolnak. Az első egy szegény legény, a második se különb, de a harmadik egy gazdag kínai. A fogás jó, a lány tánccal mulattatja, és a mandarinban felébred a vágy, a szerelem hevesen fellobban benne, de a lány irtózik tőle. Az apacsok megtámadják,

kifosztják, a dunyhába fojtják, karddal szúrják keresztül, mindhiába, a mandarinnal nem bírnak, szerelmes és vágyakozó szemekkel néz a leányra. Az asszonyi invenció segít, a leány eleget tesz a mandarin kívánságának, mire is közvetlenül a bemutató előtt) beültök. 45-ben, két és fél évtized után, jött el az ideje.

Áprilisban vörös terror ide vagy oda, létrejött az elhalasztott koncert. Egy bizonyos K. Z. (vajh ki lehet ő) így írt róla:

„Bartók Béla szerzői estéje. Kilenc évnek kellett eltelnie, míg Bartók újra a közömbös koncertközönség elé léphetett egy estével. Ezalatt új művek hosszú sorát fejezte be, melyek az elénk tévedt zene-„barátokból” rémületet, a meg nem értő és rosszakaratú újságkritikákból frivol élcelődést váltottak ki, szerzőjüknek gúnyt és üldöztetést hoztak.

Ő pedig a biztos ösztön zavarhatatlanságával haladt tovább a maga útján. Visszatekintve, ma már jól látszik, hogy a munkái: egy lassú, egyelőre kevesekben ő végbenem lelki átváltozásnak hű krónikája, bennük bontakozik ki az új élet, amely csak most kezd hasonlónak találni sokakban. Nincs most itt az ideje az élettől, explozív feszültségtől duzzadó művek kritikus latolgatásának. De bizonyos, ha majd egyszer eljön a nagy számadás: ott lesznek a kevés igaz, legigazabb értékek közt, amelyek alapján Magyarország létjogot követelhet a civilizált világban.”

Húha!

És a tervek, levelekből: ...A mostani múzeum keretén belül felállítandó önálló zenei folklor osztály létesítése. Ennek én lennék a vezetője, tisztviselőkként lennének Lajtha, segéd-tisztviselőkként Márta és még egy asszony, ezenkívül egy gépirónó, és egy-két szolga. De az is tehet, hogy – egy, már lefoglalt palotában, a Margit-rakparton (a budai Lánchíd-hídfőhöz közel), kap helyet az Új zenei osztály, amelynek földszintjén volna „igazgatói” lakás is. Ebben az esetben behurcolkodnánk.

Dohnányi, én és Zoltán, Reinitz mellett mint politikai zenei megbízott mellett tanácsadóként zenei direktoriumot alkotunk (mi hárman persze nem mint politikai, hanem mint szakzenészek). Ezzel a működésünkkel sok surlódás jár, egyrészt a zenei „szakszervezettel”, másrészt fölfelé, úgy hogy már le is akartunk egyszer mondani. Reinitz vagy 3 hete Bécsbe ment, és most nem tud úgy látszik visszajönni; semmi hír sincs róla. Persze óriási zenei reformok készülnek de túl nyugtalan a politikai időjárás, nem lehet eléggé jól és alaposan dolgozni. Nagy baj most Reinitz távolléte is, ő volt egyike a keveseknek, aki jogosulatlan és tehetségtelen előreiramlásokat mindaddig meg tudott akadályozni. Szidják is érte a zenei szakszervezetek, mint a bokrot.

Reinitznek esze ágában sem volt visszajönni Bécsből, nem akarta bitófán végezni, a kommünt elbukott. A királyi oláh hadsereg átlépte a Tiszát,

elfoglalta és kifosztotta a vörös Budapestet. Szerettek volna végleg berendezkedni, de azért ez már az antantnak is sok volt.

És ekkor csoda történt. A királyi román megszálló csapatok hat katonája zörgetett a rákoshegyi kapun:

Adjon Isten jó napot! Bémehetünk?, kérdezte az egyikük.

Gyűjtenek bé. Hát maguk hunnan gyűtnek?, kérdezte B.

Műnk Moldovából, Bákó mellől. Csángómagyarok vagyunk.

Azt hallom. Kerüljenek beljebb. Mindjárt került étel, ital az asztalra.

Mit jelent az, hogy csángó?, kotnyeleskedett közbe a fiatal feleség.

Műnk es székelek vónánk, csak elcsángáltunk a Kárpátokon túlra. A madéfalvi veszedelemmel egy időbe, akkor. Kicsapongtunk, na. De ha borra, ételre mondják, azt értik rajta, hogy disznóznak se való.

B. persze megénekelte mindet. Ha Moldvába nem engedték, eljött hozzá Moldva:

Ideki a csenderbe / Szegfü termett kenderbe / Gyere rózsám szedjük le / Köss bokrétát belőle...

Ez székelek nótá.

Műnk es azok vónánk.

Na jó. Hát kend?

„...Lehajú'tak a zöd ágak / Lehajú'tak a zöd ágak / Azok es engem sajna'nak... Zöldpántlika könnyű gúnnya / Mer' azt a szél könnyen fújja / ... Kerpa guba nehéz gúnnya / mer' azt a bú földig nyomja...

En vagyok az aki nem jó / Fellegajtó nyitogató / Nyitogatóm a felleget a felleget / Sírok alatta eleget / Ha te ha...

...Hogy szakasztott lenne / Minden szegény legény / Minden szegény leány.

Egész kis gyűjtemény kerülköztött a végére ebből. Legközelebb csak 38-ban, az eucharisztikus kongresszusra érkezett két csángó asszonyt énekelte tette meg B. a rádióban, a bosszútól tartva nevük elhallgatásával.

Nem tudnának valami mesét is, kérdezte Márta, s az eperpálkából is töltött a beszállított vendégeknek.

Vót egyszer egy öreg egy bábával, s olyan szegények vótak, hogy nem vót, mire igyanak vizet. Olyan kicsike házik vót, hogy mikor ment a disznó a tötösön, belátott az ablakon...

Az a dallam, a nem nyelvújított, eredeti szókinccs! Valóságos zene volt B. füleinek.

Jött a román tiszt, arca, szemé kifésvé, a szája rúzsos. Bartók megkérdezte:

Parlez-vous français, monsieur le lieutenant?

En peu.

Tiszt elhárítva. Pedig ő szerinte elmagyarodott románok valának ezek a derék székelek parasztek. A hátralévő időben nem volt olyan munka a háznál, amit el ne láttak volna a román mundérba öltöztetett magyarok. B. szíve meg csak derült. Ilyen szólásokat hallott:

E'szövődött a nap.

Fátyolfelhős, azt jelentette csángóul.

Szilveszterkor B. megcsúszott a havas utcán, beverte a fejét. A felesége és fia húzták haza szánkón. Ez az év is jól végződött.

TEMESI FERENC

Az utolsó hangok

Szabados György zenei hitvallásának lényege a hagyomány megőrzése, s a valaha volt őstudás keresése. Ez zárt, horgonyt vetett gondolatnak tűnik. Szabados György azonban hallatlanul nyitott zenész volt. Megvolt a saját zenei univerzuma, ez azonban nem zárta ki, hogy mások zenei világa iránt is érdeklődést mutasson.

Nos, ennek az érdeklődésnek a jegyében született meg legutolsó lemeze, a bögös Joëlle Léandre-ral készült Live At Magyararkanizsa. Joëlle, ez a hatvanegy éves asszony, a kortárs improvizatív zene és az avantgárd dzsessz terepén is jártas muzsikusz. Nemcsak bögözik, de énekel és komponál is. Tipikus alakja annak a muzsikusz csoportnak, amely hosszú ideje kísérletezik már a kortárs zene és a dzsessz szintézisével.

Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy dzsessz eddig létező formái kifáradóban vannak, akkor azt kell mondanunk, hogy talán épp e szintézis lendítheti tovább a műfajt több mint száz éve megkezdett pályáján.

Szabados munkásságában nem ez az első, ilyen jellegű alkalmi találkozás. Az amerikai Roscoe Mitchellle és a szintén amerikai Anthony Braxtonnal készített felvételeit lemezen is rögzítették, de találkozott ő korábban például a lengyel Zgraja-Gladkowski fuvola-bögő duóval, vagy éppenséggel a cseh szaxofonossal és fuvolistával, az avantgárd iránt is roppant érzékeny Jiri Stivinnel. Ezeknek a találkozásoknak sajnos nem maradt nyomuk.

Joëlle Léandre is játszott már egyenként az előbb említett amerikai Anthony Braxtonnal. Evan Parker, Steve Lacy, John Zorn, valamint a Franciországban élő Szelevényi

Ákos mellett. Mindannyian a free dzsessz címeres figurái. A Live At Magyararkanizsa első taktusai után rögtön feltűnik, hogy Léandre viszonylag kevés dzsesszes elemet használ játékában, nagyon erősek a kortárs zenébe, illetve az improvizatív zenébe kapcsolódó gyökerei.

A kompozíciókat nagyobb egységekre tagolta a két muzsikusz, az egyikben Léandre visz vezetett szerepet, a másikban Szabados. Ez a „váltógazdálkodás” jellemzi mindvégig a CD-t. Szabados kilép saját univerzumából, bár nem válik hűtlenné hozzá. Felismerhetők ugyan jól ismert zenei toposzai, és a mindig oly jelentős bartóki hatás, de most csak visszafogottan érvényesülnek. S hiányzik a legfőbb jegy, a Szabados játékát mindig meghatározó parlando-rubato ritmika, a magyarság talán legősibb zenei öröksége.

Ahogy az alkalmi találkozásoknál lenni szokott, keresi és ki is tapogatja egymás zenei auráját a két muzsikusz, és mindebből egy új zenei minőség születik, ami híján van talán a nagy dinamikának, viszont annál intimebb, bensőségesebb, meditatívabb. Valami hasonló történt Szabados György egyik korábbi lemezén, a szintén Magyararkanizsán felvett Trioton című lemezen is, amelyen az amerikai szaxofonos Anthony Braxtonnal és a szovjet dobossal, Vladimir Tarasovval játszott. Ott hárman osztották föl maguk között a rendelkezésre álló zenei terepet, egymáshoz képest tologatva a játék hangsúlyait, de jellemző módon Szabados ott is lemondott sok mindenről, például a parlando-rubato ritmikáról, ám mégis maga, pontosabban önma-

ga tudott maradni. Nem túl nagy fedezés, de ettől még igaz, hogy az a zenei univerzum, amit Szabados zenei csillagrendszerének nevezünk, azokkal a muzsikuszokkal lakható be legjobban, akik zsigereikben hordják az ősi időkbe visszanyúló magyar, illetve belső-ázsiai hagyományokat, s akiknek a zenei mentalitását is meghatározza ez az örökség.

A Joëlle Léandre-ral készült lemez Szabadosnak nem a zárt, az ősiségbe belefedkező arcát, nem a fáradhatatlanul kutató, az örökségünkben egyre mélyebbre ásó embert, az őstudás és a végső isteni igazság megszállottjának arcát tükrözi, hanem a nyitott zenészt, akit mások igazságkutató megszállottsága éppen annyira érdekelt, mint a sajátja. Hogy a zenész miféle, maga választotta és maga tapos-ta utat törhet saját lelke mélységei, valamint a zenésztársak – Anthony Braxton, Roscoe Mitchell, Joëlle Léandre – az őstudás feltárása felé.

Amennyire tudni lehet, ez a lemez Szabados életének utolsó felvétele.

SINKOVICS FERENC

Szabados György, Joëlle Léandre: Live At Magyararkanizsa – BMC Records, 2011

Az őstudás fáradhatatlan kutatója
FOTÓ: MH